

АНОТАЦІЯ

Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – Психологія. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних особливостей розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. Теоретично обґрунтовано та емпірично апробовано структурно-динамічну модель розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. Подано теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. Обґрунтовано, розроблено та апробовано програму розвитку літературних здібностей старшокласників шляхом актуалізації та розвитку їх емпатійності.

На основі аналізу наукових джерел поняття літературні здібності розкрито як особливе поєднання психічних властивостей особистості, які дозволяють досягти вагомих результатів в літературній творчості та позначаються на особистісному розвитку. Сенситивним для розвитку літературних здібностей визначено ранній юнацький вік. До цього часу немає однастайності у виділенні структурних компонентів літературних здібностей. Дослідниками виділялися окремо: афективний, когнітивний, мовленнєвий, мотиваційний, конативний, світоглядний, духовний компоненти. Всі вчені виявляють єдність в тому, що в структурі літературних здібностей є певна емоційна складова, яка уможлиблює процес літературної творчості. Її називають по різному: емоційна сприйнятливість, чуйність, чутливість, емпатійність.

Емпатія – особливий прояв людської чутливості. Вона супроводжує письменника на всіх етапах його творчого процесу. Встановлено, що оптимальне функціонування літературних здібностей забезпечується наявністю

в їх структурі емпатії, її механізмів та соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних емпатійних корелятивів.

Відповідно до авторської теоретичної структурно-динамічної моделі розвитку емпатії в структурі літературних здібностей встановлено, що літературні здібності старшокласників є ієрархічним динамічним психічним утворенням, яке має трирівневу типологічну структуру («схильність», «ознаки обдарованості / обдарованість», «талант»). На кожному з рівнів функціонування літературні здібності репрезентуються чотирикомпонентною системою, яка складається з афективного, когнітивного, мовленнєво-конативного та ціннісно-світоглядного елементів. Змістова наповненість цих компонентів має такі характеристики: афективний відображає емоційну чутливість до сприймання навколишньої дійсності; когнітивний спрямований на встановлення особливостей протікання пізнавальних процесів, які пов'язані з розвитком інтелекту, зокрема вербального; мовленнєво-конативний компонент передбачає відображення практичної (дієвої) сторони літературних здібностей, безпосередньої їх реалізації в літературній творчості; ціннісно-світоглядний передбачає наявність у досліджуваних старшокласників активної життєвої позиції, прагнення до саморозвитку, самореалізації та самоактуалізації, а також творчий підхід у вирішенні поставлених завдань.

Доведено, що емпатія як інтегративна властивість особистості є системотвірним чинником розвитку літературних здібностей. До основних психологічних умов функціонування емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників відносимо системну взаємодію відповідного рівня розвитку емпатійності, соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів емпатії та домінуючих її форм. Характеристика типологічних рівнів розвитку літературних здібностей здійснювалася з урахуванням змістовного наповнення їх структурних компонентів. Встановлено, що механізмами емпатії, які обумовлюють літературну творчість старшокласників є: емоційне зараження, наслідування, ідентифікація, рефлексія, децентрація, надвчування, неадаптивна активність.

З метою емпіричного вивчення структурних компонентів літературних здібностей та їх взаємозв'язку з емпатією було підбрано комплекс психодіагностичних методик. Досліджено психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників у відповідності до авторської теоретичної моделі.

Емпірично встановлено, що процес становлення літературно обдарованої особистості обумовлюється соціальною ситуацією її розвитку – наявністю в соціальному оточенні референтних людей, які є взірцями та підтримкою на всіх етапах творчого розвитку. Виявлено, що в становленні літературно обдарованої особистості особливу роль відіграють особи, в яких професійна діяльність пов'язана з літературою та з якими молода особистість підтримує емпатійні творчі стосунки. До соціально-психологічних чинників розвитку літературних здібностей старшокласників відносимо емпатійне соціальне оточення та наявність емпатійного наставника.

Емпірично доведено, що емпатія є необхідною умовою специфічного функціонування літературної творчості на різних етапах її розвитку. В процесі роботи над літературним твором відбувається «накопичення» та трансформація внутрішньої емпатійної енергії в творчу. Виявлено, що у старшокласників, які займаються літературною діяльністю домінують емпатійні переживання пов'язані: з відчуттями краси Природи; філософії Світу, моральними та духовними цінностями; навчальними шкільними ситуаціями; питаннями дружби та кохання. Ці домінуючі емпатійні переживання віддзеркалюються в тематичних мотивах літературної творчості школярів.

Виявлено особливості взаємозв'язку емпатії та емпатійних корелятивів (соціально-психологічних, особистісних, суб'єктних) зі структурними компонентами літературних здібностей старшокласників відповідно до їх типологічних рівнів розвитку («схильність», «ознаки обдарованості / обдарованість», «талант») і демографічних особливостей (місто / сільська місцевість).

Емпіричним шляхом встановлено вікові особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. Старшокласники, що

належать до різних типів (рівнів) розвитку літературних здібностей достовірно відрізняються між собою за показниками емпатії, її форм та емпатійних корелятив. Констатовано наявність більшої кількості особистісних емпатійних корелятив у старшокласників «схильних» та «талановитих», порівняно з «обдарованими». Суб'єктні емпатійні кореляти більшою мірою представлені у «талановитих» школярів.

Позитивна динаміка розвитку літературних здібностей взаємопов'язана з функціонуванням в їх структурі відповідних домінуючих форм емпатії (реального сприяння не на шкоду собі, альтруїзму та внутрішнього сприяння) та зменшенням показників антиемпатії й індиферентності.

Виявлено відмінності у розвитку структурних компонентів літературних здібностей старшокласників залежно від рівня розвитку їх емпатійності. Підтверджено наявність статистично-значущих взаємозв'язків між показниками усіх структурних компонентів літературних здібностей та інтегральною емпатією й її формами. Встановлено наявність соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних емпатійних корелятив як умов / чинників розвитку літературних здібностей, які відображають цілісність та взаємозалежність їх структурних компонентів та чинників розвитку. Доведено, що інтегральна емпатія є системотвірним чинником розвитку літературних здібностей старшокласників.

Виявлено демографічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей: а) інтегральна емпатія міських творчих старшокласників є достовірно вищою, порівняно з відповідними показниками учнів сільської місцевості; б) спектр домінуючих форм емпатії старшокласників міських шкіл є більшим порівняно з їх сільськими ровесниками; в) міські та сільські старшокласники відрізняються об'єктами до яких вони проявляють вищий рівень емпатії (міські переважно емпатують батькам та дітям, а сільські – тваринам і незнайомим та малознайомим людям); г) спостерігаємо велике коло особистісних емпатійних корелятив в межах афективного, когнітивного, мовленнєво-конативного та ціннісно-світоглядного компонентів літературних здібностей як у старшокласників з міста, так і з сільської місцевості. Окрім

того, було виділено такі особливості розвитку літературних здібностей старшокласників залежно від місця проживання: старшокласники з сільської місцевості мають нижчі показники за всіма компонентами літературних здібностей, порівняно зі своїми ровесниками, які проживають у місті; розвивальні впливи зумовлюють достовірні зміни в показниках різних форм емпатії в міських та сільських творчих старшокласників.

Встановлено індивідуально-типологічні відмінності розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників. Описано факторні типології та структуру літературних здібностей в залежності від ролі в них емпатії, її форм та функціонування і дії емпатійних корелятивів. Виведено факторну структуру домінуючих чинників розвитку літературних здібностей старшокласників. Емпірично встановлена факторна система підтверджує основні положення структурно-динамічної моделі.

Відповідно до виявленої специфіки ролі емпатії в літературній творчості розроблено програму розвитку літературних здібностей особистості раннього юнацького віку через актуалізацію та розвиток її емпатійності.

Розвивальна програма є комплексною та передбачає участь літературно творчих школярів в соціально-психологічному тренінгу, проведення з ними індивідуальних консультацій, ведення респондентами щоденника спостережень. Програма складається із чотирьох змістових модулів, які спрямовані на розвиток інтегральної емпатії, її форм та соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів, системна взаємодія яких є умовою розвитку літературних здібностей. Перший модуль – «Бачити» спрямований на розвиток навичок спостереження за навколишнім середовищем, розвиток чутливості до сприймання та диференціації емоційних проявів старшокласників. Це етап «споглядання» та сприймання емпатогенної ситуації, готовність до емпатування, де емпатія виступає в якості своєрідного шляху пізнання Іншого об'єкта, чи суб'єкта. Другий модуль – «Відчувати» спрямований на розвиток емоційної сфери особистості, емпатійності, здатності емоційно сприймати Світ. Це етап знайомства з різними формами емпатування, де домінує емоційний компонент. Третій модуль –

«Розуміти» спрямований на розвиток когнітивних форм емпатії, тобто навичок розуміння емпатогенної ситуації, усвідомлення свого Я та Я Іншого, здатність розпізнавати та розуміти свій емоційний стан та емоційний стан інших людей. Це етап розвитку рефлексивних механізмів, а також розвитку креативного, дивергентного мислення та, одночасно, критичного («самостійного»). Четвертий модуль – «Писати» спрямований на виведення емоційно-когнітивного рівня емпатії на конативний (дієвий) рівень: розвиток навичок втілення емоційно-когнітивного образу в художній, умінь зрозуміло виражати свої емоції та почуття засобами художнього слова.

Ефективність програми встановлювалась за допомогою психодіагностичних зрізів до та після формувального експерименту. Результати, отримані впродовж апробації та контрольної діагностики, доводять ефективність програми розвитку літературних здібностей особистості раннього юнацького віку через актуалізацію та розвиток її емпатійності.

Дослідження має наукову новизну: *вперше* досліджується емпатія в структурі літературних здібностей; визначено типологічні рівні розвитку літературних здібностей («схильність», «ознаки обдарованості / обдарованість», «талант») та відповідні системи їх структурних компонентів (афективний, когнітивний, мовленнєво-конативний та ціннісно-світоглядний); *встановлено*, що емпатія як інтегративна властивість особистості є системотвірним чинником розвитку літературних здібностей у ранньому юнацькому віці, а основними психологічними умовами функціонування емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників є системна взаємодія на кожному з їх типологічних рівнів (схильні, обдаровані, талановиті) відповідного рівня розвитку інтегральної емпатії, її соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів та домінуючих форм; емпіричну факторну типологічну структуру літературних здібностей та домінуючі чинники розвитку літературних здібностей старшокласників; *розроблено та впроваджено* програму розвитку літературних здібностей особистості раннього юнацького віку через актуалізацію та розвиток її емпатійності.

Поглиблено та розширено зміст поняття «літературні здібності», соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів емпатії; подальшого розвитку набули положення про розвиток емпатії в ранньому юнацькому віці, про її роль у розвитку здібностей до літературної діяльності.

Практичне значення дисертаційної праці полягає у визначенні психологічних особливостей розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників, які можуть бути використані у роботі з літературно обдарованими школярами практичними психологами та вчителями української мови та літератури, керівниками літературних студій та факультативів, а також при підготовці фахівців спеціальності 053 «Психологія» для розвитку їх професійних компетенцій в межах таких навчальних курсів, як «Загальна психологія» – при вивченні змістового модулю «Психічні властивості особистості»; «Вікова психологія» – при вивченні особливостей становлення особистості в період ранньої та зрілої юності, «Педагогічна психологія» – задля аналізу психологічних аспектів роботи з обдарованою молоддю в навчальний та позанавчальний час; «Психологія емпатії» – при вивченні особливостей взаємозв'язку інтегральної емпатії та розвитку здібностей особистості раннього юнацького віку; «Творчість в системі особистісного розвитку» – при розкритті загальних концепцій розвитку творчих здібностей, рівнів обдарованості та більш детального вивчення особливостей розвитку такого виду спеціальних творчих здібностей як літературні: структура, рівні, психологічні механізми, чинники та умови розвитку.

Ключові слова: емпатія, інтегральна емпатія, художньо-естетична емпатія, механізми емпатії, літературні здібності, типи (рівні) розвитку літературних здібностей, старшокласники.

ANNOTATION

Grechukha I. A. Psychological Specificity of Developing Empathy in the Structure of Literary Ability of Senior High School Students. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for Doctor of Philosophy in Psychology (Ph.D.). Specialty 053 – Psychology. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Rivne State University of Humanities, Rivne, 2021.

The dissertation is aimed at the study of psychological features of empathy development in the structure of literary abilities of high school students. The structural-dynamic model of empathy development in the structure of literary abilities of high school students is theoretically substantiated and empirically tested. Theoretical generalization and empirical research of empathy development in the structure of literary abilities of high school students are given. The program of high school students' literary abilities development through actualization and development of their empathy is substantiated, developed, and tested.

Based on the scientific sources' analysis, the concept of literary abilities is defined as the combination of the psychological traits which allows the achievement of substantial results in literary undertakings and affects personal development. Early adolescence is defined as sensitive period for the development of literary abilities.

The commonly accepted view on the structure of literary abilities is yet to be formed. Contemporary researchers distinguish affective, cognitive, verbal, motivational, conative, worldview, and spiritual components. However, most of the researchers agree on the existence of the emotional component in the structure of literary abilities that enables the literary creative process. This component is named differently in different scientific sources: emotional receptivity, keenness, sensitivity, empathy.

Empathy is a specific manifestation of human sensitivity that is involved in all stages of the literary creative process. It is showed that the optimal functioning of literary abilities is ensured by the presence in their structure of empathy, its mechanisms, and socio-psychological, personal, and subjective empathic correlates.

According to the author's theoretical structure-dynamic model of empathy development in the structure of literary abilities were suggested that high school students' literary abilities are the hierarchical, dynamic psychological formation that has a three-tier typological structure ("predisposition", "signs of giftedness/giftedness", "talent"). At each level of functioning, literary abilities are represented

by a four-component system, consisted of affective, cognitive, speech-conative, and value-worldview elements.

At each level of functioning, literary abilities are represented by a four-component system, which consists of affective, cognitive, speech-conative and value-worldview elements. The content of these components has the following characteristics: affective reflects the emotional sensitivity to the perception of the surrounding reality; cognitive is aimed at establishing the features of the cognitive processes which are associated with the development of intelligence, including verbal; speech-conative component involves the reflection of the practical (effective) side of literary abilities, their direct implementation in literary work; value-based worldview presupposes that the studied high school students have an active life position, the desire for self-development, self-realization and self-actualization, as well as a creative approach to solving tasks.

It is proved that empathy as an integral quality of personality is a system-forming factor in the development of literary abilities. The main psychological conditions for the functioning of empathy in the structure of literary abilities of high school students include the systematic interaction of the appropriate level of empathy, socio-psychological, personal and subjective correlates of empathy and its dominant forms. Characteristics of typological levels of development of literary abilities was carried out taking into account the content of their structural components. It is established that the mechanisms of empathy that determine the literary work of high school students are: emotional infection, imitation, identification, reflection, decentration, feeling, maladaptive activity.

For the purpose of empirical study, the structural components of literary abilities and their relationship with empathy, a set of psychodiagnostics techniques was selected. The psychological features of empathy development in the structure of literary abilities of high school students in accordance with the author's theoretical model were investigated. The peculiarities of the relationship of empathy and empathic personality correlates with the structural components of the literary abilities of high school students in accordance with their levels of development are revealed

("capable", "signs of giftedness / giftedness", "talent") and demographic characteristics (urban / rural).

It is empirically established that the process of becoming a literary gifted person is determined by the social situation of their development - the presence in the social environment of the student reference people who are role models and support him at all stages of creative development. It was found that in the formation of a literary gifted person a special role is played by persons in whom professional activity is related to literature and with whom the young person maintains empathic creative relations. To the socio-psychological factors in the development of literary abilities of high school students we can include an empathic social environment and the presence of an empathic mentor.

It is empirically proved that empathy is a necessary condition for the specific functioning of literary creativity at different stages of its development. In the process of working on a literary work there is an "accumulation" and representation of internal empathic energy in creative. It was found that high school students who are engaged in literary activities are dominated by empathic experiences related to: feelings of beauty of Nature; philosophy of the World, moral and spiritual values; educational school situations; issues of friendship and love. These dominant empathic experiences are reflected in the thematic motives of literary creativity of schoolchildren.

The peculiarities of the relationship of empathy and empathic correlates (socio-psychological, personal, subjective) with the structural components of literary abilities of high school students according to their typological levels of development ("predisposition", "signs of giftedness" giftedness", "talent") and demographic characteristics (city / countryside) have been identified.

The age features of empathy development in the structure of literary abilities of high school students have been empirically established. High school students belonging to different types (levels) of literary abilities development differ significantly in terms of empathy, its forms and empathic correlates. The presence of a larger number of personal empathic correlates was stated in high school students with the level of development of literary abilities "capable" and "talent", compared

with high school students who are gifted. Subjective empathic correlates are more represented in “talented” high school students.

The positive dynamics of the development of literary abilities is interrelated with the functioning in their structure of the corresponding dominant forms of empathy (real self-help, altruism and inner self-help) and a decrease of anti-empathy and indifference indicators.

Differences in the development of structural components of literary abilities of high school students depending on the level of development of their empathy were revealed. The existence of statistically significant relationships between indicators of all structural components of literary abilities and integral empathy and its forms has been confirmed. The presence of socio-psychological, personal and subjective empathic correlates as conditions / factors for the development of literary abilities, which reflect the integrity and interdependence of their structural components and factors of development, has been established. It is proved that integral empathy is a system-forming factor in the development of literary abilities of high school students.

Demographic features of empathy development in the structure of literary abilities are revealed: a) the integral empathy of urban creative high school students is significantly higher compared to the corresponding indicators of rural students; b) the range of dominant forms of empathy of high school students in urban schools is larger compared to their rural peers; c) urban and rural high school students are distinguished by objects to which they show a higher level of empathy (urban mostly empathize with parents and children, and rural - animals and strangers and strangers); d) we observe a wide range of personal empathic correlates within the affective, cognitive, speech-conative and value-worldview components of literary abilities of both high school students from urban and rural areas. In addition, the following features of the development of literary abilities of high school students depending on the place of residence were identified: high school students from rural areas have lower scores on all components of literary ability compared to their peers living in the city; developmental influences cause significant changes in indicators of various forms of empathy in urban and rural creative high school students.

The typology of literary abilities depending on the role of empathy in them and the functioning and action of its mechanisms has been established by the method of factorization. The factor structure of the dominant factors of development of literary abilities of high school students is also established.

The individual-typological differences in the development of empathy in the structure of literary abilities of high school students are established. Factor typologies and structure of literary abilities depending on the role of empathy in them, its forms and functioning and actions of empathic correlates are described. The factor structure of the dominant factors of development of literary abilities of senior pupils is deduced. The empirically established factor system confirms the main provisions of the structural-dynamic model.

According to the identified specifics of the role of empathy in literary work, a program was developed for the development of literary abilities of the early adolescence through the actualization and development of its empathy.

The development program is comprehensive and involves the participation of literary and creative students in socio-psychological training, conducting individual consultations with them, keeping a diary of observations. The program consists of four semantic modules, which are aimed at the development of integral empathy its forms and socio-psychological, personal and subjective correlates, as a systemic interaction of which is a condition for the development of literary abilities. The first module – "See" is aimed at developing skills of observation of the environment, the development of sensitivity to the perception and differentiation of emotional manifestations of high school students. It is a stage of "contemplation" and perception of an empathogenic situation, readiness for empathy, where empathy acts as a kind of way of knowing another object or subject. The second module – "Feel" is aimed at developing the emotional sphere of personality, empathy, the ability to emotionally perceive the world. This is the stage of acquaintance with various forms of empathy, where the emotional component dominates. The third module – "Understand" is aimed at developing cognitive forms of empathy, that is skills of understanding the empathogenic situation, awareness of one's Self and the Self of the Other, the ability to recognize and understand your emotional state and the emotional state of others.

This is the stage of development of reflexive mechanisms, as well as the development of creative, divergent thinking and, at the same time, critical ("independent"). The fourth module – "Write" is aimed at deriving the emotional and cognitive level of empathy to the conative (effective) level: development of skills of embodiment of emotional-cognitive image in art, to develop ability to express clearly the emotions and feelings by means of art word.

The effectiveness of the program was established using psychodiagnostics sections before and after the formative experiment. The results obtained during the approbation and control diagnostics prove the effectiveness of the program of development of literary abilities of the personality of early adolescence through the actualization and development of its empathy.

The study has a scientific novelty: *for the first time* empathy is studied in the structure of literary abilities; the typological levels of development of literary abilities ("predisposition", "signs of giftedness"/ "giftedness") and the system of their structural components (affective, cognitive, speech-conative and value-worldview), the role of empathy as a factor and conditions for the development of literary abilities at each of these levels are defined; *established* that empathy as an integral property of personality is a system-forming factor in the development of literary abilities in early adolescence, and the main psychological conditions for the functioning of empathy in the structure of literary abilities of high school students are the systematic interaction at each of their typological levels (predisposed, gifted, talented) of the corresponding level of development of integral empathy, its socio-psychological, personal and subjective correlates dominant forms; empirical factor typological structure of literary abilities and dominant factors in the development of literary abilities of high school students; the program of development of literary abilities of the person of early youth through actualization and development of its empathy *is developed and implemented*.

The meaning of the concept of "literary abilities", socio-psychological, personal and subjective correlates of empathy are *deepened and expanded*; provisions on the development of empathy in early adolescence, on its role in the development of abilities for literary activity *were further developed*.

The practical significance of the dissertation is to determine the psychological features of empathy in the structure of literary abilities of high school students, which can be used in work with gifted students, practical psychologists and teachers of Ukrainian language and literature, heads of literary studies and electives, as well as training specialists 053 "Psychology" for the development of their professional competencies within such training courses as "General Psychology" – in the study of the content module "Mental personality traits"; "Age psychology" – in the study of personality development in early and mature adolescence, "Pedagogical psychology" – to analyze the psychological aspects of working with gifted youth in school and extracurricular activities; "Psychology of empathy" – in the study of the relationship between integral empathy and the development of abilities of early adolescence, "Creativity in the system of personal development" – in the disclosure of general concepts of creative abilities, levels of giftedness and a more detailed study of the peculiarities of development of this type of special creative abilities as literary: structure, levels, psychological mechanisms, factors and conditions of development.

Key words: empathy, integral empathy, artistic and aesthetic empathy, mechanisms of empathy, literary abilities, types (levels) of literary abilities development, high school students.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Гречуха І. А. Дослідження розвитку літературних здібностей та обдарованості в ранньому юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості*. Випуск 11. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С.311-318. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19555>

2. Гречуха І. А. Суб'єктивна картина розвитку літературних здібностей: спроба факторно-семантичного аналізу. *Актуальні проблеми*

психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 13. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 217-227.
<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/25049>

3. Гречуха І. А. Психосоціальні чинники розвитку літературно обдарованої особистості. *Humanitarium*. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.): Лисенко М. М., 2018. Том. 41, Вип. 1: Психологія. С. 64-74. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-41-1-64-74>

4. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії учасників шкільних літературних студій. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах.* Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 8 (53). С. 39-48. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8\(53\).04](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8(53).04)

5. Гречуха І. А. Психологічні особливості регуляції емоцій літературно обдарованих старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах.* Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (55). С. 15-25. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10\(55\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).02)

Розділ у колективній монографії

6. Гречуха І. А. Розвиток творчої особистості в процесі літературної діяльності. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія.* Ред. колегія: Т.В. Коломієць, Т.Ю. Кулаковський, Г. В. Пирог; за науковою редакцією професора Л.П. Журавльової. Житомир: Вид. О. О. Євєнюк, 2020. С. 133-149. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/30890>

Статті у наукових виданнях інших держав

7. Журавльова Л. П., Гречуха І. А. Дослідження особливостей розвитку емпатії в літературно обдарованих старшокласників. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (73), Issue: 175, 2018 Sept., P. 64-69. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-175V173-15> (Республіка Угорщина)

8. Гречуха І. А. Емпатія як умова літературної творчості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VIII (90), Issue: 222, 2020 Feb., P. 52-57. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-222VIII90-12> (Республіка Угорщина)

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Гречуха І. А., Шмиглюк О. Г. Репрезентація етнічної самосвідомості у літературній творчості старшокласників: теоретичний аналіз проблеми. *International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings*, December 28-29, 2016, Kielce: Holy Cross University, pp. 310-314. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/23973>

10. Гречуха І. А., Марчук К. А. Біографічний метод у вивченні літературної обдарованості. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 березня 2017 року)*. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 51-53. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24470>

11. Гречуха І. А., Марчук К. А. Особливості прояву творчого потенціалу Григора Тютюнника. *Психологія і педагогіка: актуальні питання: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна 7-8 квітня 2017 р.)*. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. С. 100-105. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24471>

12. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії літературно обдарованих старшокласників. *Особистісне зростання: теорія і практика*. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 27 квітня 2018 року). Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук. М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т. І. Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018.

С. 33-35. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/27144>

13. Гречуха І. А. Онтогенетична структура референтності літературно обдарованих старшокласників. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (11-12 квітня 2019 р.) За заг. ред. О. В. Лазорко, В. А. Ущиної. Луцьк: Волиньполіграф, 2019. С. 232-236.

14. Гречуха І. А. Умови особистісного зростання літературно-обдарованої особистості. *Актуальні проблеми особистісного зростання*: Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих учених (м. Житомир, 19 квітня 2019 року)]. Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук. М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т. ім. І. Франка. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. С. 150-152. <http://eprints.zu.edu.ua/29639/>

15. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії літературно обдарованої особистості в умовах сприятливого освітнього середовища. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 грудня 2019 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 49-53.

16. Гречуха І. А. Емпатія та літературна творчість старшокласників. *Соціально-психологічні проблеми суспільства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10 квітня 2020 р. К.: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 141-145.

17. Гречуха І. А. Особливості прояву емпатії у взаємозв'язку з копінг стратегіями емоційної регуляції літературно творчих старшокласників. *Особистісне зростання: теорія і практика*. Збірник наукових праць [за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.)]. Ред. колегія: Л.П. Журавльова, Г.В. Пирог, Т.М. Шапран. М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ

імені Івана Франка, 2020. С. 254-257. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=5450969696660696805#d=gs_qabs&u=%23p%3DSje99FPFasYJ

***Опубліковані праці, які додатково відображають наукові
результати дослідження***

18. Гречуха І. А. Ціннісна підтримка літературно обдарованих старшокласників: на прикладі роботи українських та польських літературних осередків. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання*. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2015. С. 112-116. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/19940/>

19. Гречуха І. А. Рефлексія здібностей літературно обдарованих старшокласників. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання*. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2. За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. С. 98-100. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/24828/>